

Arealna zastupljenost faktitivno-kauzativnih glagolskih konstrukcija u europskim jezicima: gramatičko-značenjske osobitosti

Bonča, Vid

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:131474>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-09**



Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)



Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za lingvistiku

**Arealna zastupljenost faktitivno-kauzativnih
glagolskih konstrukcija u europskim jezicima:
gramatičko-značenjske osobitosti**

Diplomski rad

Student: Vid Bonča

Mentor: dr. sc. Ranko Matasović

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1)	Uvod.....	2
2)	Osnovna obilježja perifraznih glagola	3
2.1)	Neophodni rečenični elementi pri izražavanju faktitiva/kauzativa	3
2.2)	Elementi kauzativno-perifrastičnih konstrukcija	4
2.3)	Elementi neperifrastičnih konstrukcija	4
3)	Razrada.....	5
3.1)	Podjela faktitiva i kauzativa prema jezičnim granama uz primjere	5
3.2)	Romanski jezici	6
3.3)	Germski jezici:.....	7
3.4)	Baltoslavenski jezici.....	8
3.5)	Novogrčki	11
3.6)	Baskijski	11
3.7)	Keltski jezici	11
3.8)	Albanski	13
3.9)	Ugrofinski jezici.....	13
3.10)	Turski jezik.....	15
4)	Generalizacija izvedena iz analize.....	16
5)	Zaključak.....	17
6)	Sažeci i ključne riječi na hrvatskom i engleskom jeziku	19
6.1)	Sažetak i ključne riječi na hrvatskom jeziku.....	19
6.2)	Summary and keywords in English.....	19
7)	Bibliografija i ostali izvori	20
8)	Popis glosa.....	22
9)	Zahvale.....	23

1) Uvod

U ovom ćemo se diplomskom radu baviti, kao što i sam naslov govori, arealnom zastupljenošću faktitivno-kauzativnih glagolskih konstrukcija u europskim jezicima. Najprije valja definirati dva ključna pojma, faktitiv i kauzativ. Britanski lingvist D. Crystal (1988: 66) kazuje nam da faktitivni glagoli označavaju radnju u kojoj uzrok dovodi do izvršenja radnje. Tomu također etimološki svjedoči i njihov naziv koji dolazi od latinskoga glagola *facio*, *řaćere* što znači „činiti, raditi“. U hrvatskome su takvi glagoli primjerice: *razljutiti*, *nasmijati*, *rasplakati*. S druge pak strane naziv kauzativni glagoli dolazi od latinskoga *causa* „uzrok“, „razlog“, te ih nazivamo i uzročnima ili poticajnim. Oni označavaju radnju koju netko vrši na poticaj subjekta: *hraniti* (učiniti da netko jede). Navedenu radnju kod kauzativa dakle ne obavlja sam subjekt, ali ta se radnja događa na njegov nagovor, po njegovoj naredbi ili uz njegovu pomoć. Iako se ta dva glagolska oblika veoma često brkaju te se pri upotrebi termina misli kako se radi o istovjetnim jezičnim pojavnostima, tomu nije tako. Naime, kako tvrdi i profesor Čaušević u svojoj *Gramatici suvremenoga turskog jezika* (usp. 1996: 224), faktitivni ili učinski glagoli jesu oni koji uzrokuju radnju izraženu drugim, semantički bliskim glagolom te time otvaraju mjesto uvođenju izravnog objekta. Jedan od glagola koji se počesto upotrebljava kako bi se objasnio ovaj gramatički fenomen jest glagol *ubiti*, pri kojemu činitelj radnje (agens) vrši određenu radnju kako bi se ostvarilo određeno stanje, pri čemu su i radnja i stanje leksikalizirani glagolom *ubiti*. Mi ćemo se netom opisanim glagolskim kategorijama baviti uzimajući u obzir samo europske jezike,¹ iako jezika u kojima je prisutna spomenuta morfosintaktička i značenjska osobitost ima dakako i u ostatku svijeta, primjerice, nalazimo je u japanskom. Radi lakšeg snalaženja među lingvističko-geografskim odrednicama sve jezične tvrdnje kod kojih to bude moguće potkrijepit ćemo jezičnim kartama. Analizu jezične pojavnosti koju promatramo podijelit ćemo po načelu jezičnih porodica te njihovih grana. Za većinu jezika koje budemo spominjali imat ćemo oprimjerenja, ponekad samo u vidu glagola (v. gore), a nerijetko i čitavih rečenica, zavisno od toga što procijenimo prikladnijim za opis pojedine jezične karakteristike.

Za sam kraj uvodnoga odlomka definirajmo još jedan važan koncept, a to je perifraza, to jest perifrastični glagolski oblici. Njih je nužno odrediti zato što se prema WALS-u² faktitivno-kauzativni glagolski oblici dijele upravo prema tomu jesu li perifrastični ili nisu. Stoga, valja napomenuti kako su perifrastični (ili perifrazni) glagoli dio višerječne konstrukcije koju

¹ Za potrebe ovog diplomskog rada turski ćemo smatrati europskim jezikom.

² The World Atlas of Language Structures (WALS), mrežno izdanje (<https://wals.info/>).

nazivamo glagolskom perifrazom (Silić/Pranjeković 2005: 188). Dodajmo tomu i činjenicu da je kod navedenih višestanih jedinica perifrastični glagol suznačan, odnosno da samostalno, bez dopune, ne može zauzimati sintaktičku poziciju predikata u rečenici (2005:188).

2) Osnovna obilježja perifraznih glagola

Za početna objašnjenja spomenute skupine glagola poslužiti ćemo se hrvatskom jezičnom praksom. Ta se vrsta glagola nerijetko može naći u glagolskim perifrazama koje su veoma čvrsto međusobno povezane pa čak i leksikalizirane ili frazeologizirane. U takvim se slučajevima spajaju glagoli i imenske riječi (najčešće imenice nastale od glagola ili pridjeva), uz prisutnost ili odsustvo prijedloga. Tako na primjer možemo spomenuti oblik *voditi rat* (ratovati), *izraziti zahvalnost* (zahvaliti) i sl. Takav leksički postupak moguć je zbog takozvanog dekomponiranja, to jest rastavljanja na glagolski i imenski dio tvorenice (usp. Silić/Pranjeković 2005: 188). Sjetimo se također kako nije nužno da svaka perifrastična tvorba ima svoj ekvivalent koji bismo mogli izraziti samo jednom riječju. Primjerice, ne postoji način da drugačije iskažemo sintagmu *doći do izražaja*. Tomu je tako zato što se navedeni izraz značenjski udaljio od sebi etimološki i korijenski srodnoga glagola *izražavati*.

2.1) Neophodni rečenični elementi pri izražavanju faktitiva/kauzativa

Promotrimo sada koji su čimbenici neophodni kako bi se faktitivno-kauzativna konstrukcija uspješno mogla ostvariti. Prvi elementi koje valja uzeti u obzir jesu dvije radnje, od kojih je prva uzročna (engl. *causing event*) te u kojoj uzročnik (engl. *causer*) potiče ostvarivanje druge, prouzročene radnje (engl. *caused event*), uz pomoć vršitelja prouzročene radnje (engl. *causee*) koji je obavlja ili samostalno ili se nad njim samim ta radnja vrši (usp. WALS: poglavlje 110). Kako bismo što jasnije raščlanili netom iznesene rečenične elemente, donosimo primjer iz talijanskog jezika:

(1) talijanski (vlastiti primjer)

Il ragazzo mi ha fatto leggere tanti libri.

DEF.ART. dječak ja.DAT činiti.PST čitati.INF mnogo knjiga-PL. ,

„Dječak me natjerao da pročitam mnogo knjiga.“³

Iz navedena primjera razvidno je kako su prisutne dvije radnje (*natjerati* i *pročitati*), od kojih jednu (*dječak tjera*) vrši, sintaktički gledano, subjekt, dok onu drugu (*ja čitam*) obavlja sintaktički objekt. Proanaliziramo li pak navedenu rečenicu sa semantičkoga očista, *dječak* postaje uzročnikom, a *ja* vršiteljem prouzročene radnje. Spomenute su sastavnice ono što perifrastične i neperifrastične kauzativne konstrukcije imaju zajedničko, a sada ćemo navesti čimbenike po kojima se razlikuju.

2.2) Elementi kauzativno-perifrastičnih konstrukcija

Svaka kauzativno-perifrastična rečenica mora se sastojati od triju svojstava: izraza uzročnikove radnje (uzročni predikat) te izraza prouzročene radnje koju čini njezin vršitelj ili se pak radi o promjeni njegova stanja (posljedični predikat). Dakle, ta se dva izraza moraju naći u dvjema različitim surečenicama kao što je vidljivo iz primjera pod 1. Drugi nezaobilazni čimbenik takvih jezičnih struktura jest činjenica da uzročnikova imenska fraza te pripadajući joj uzročni predikat mora biti postavljen u prvi plan (*dječak me natjerao*) u odnosu na imensku frazu vršitelja prouzročene radnje te njegov posljedični predikat (*da pročitam...*), koji shodno navedenom, odlaze u drugi plan. Treći i posljednji element koji treba biti zadovoljen kako bi rečenična konstrukcija koju proučavamo u ovom ulomku mogla postojati jest da uzročni predikat ne bi smio nositi bilo kakvo specifično značenje u smislu obavljanja konkretne radnje (*natjerati* iz primjera 1), za razliku od posljedičnoga predikata koji ga nosi (*pročitati*) (usp. WALS 110).

2.3) Elementi neperifrastičnih konstrukcija

Kao i kod netom obrađenih elemenata perifrastične konstrukcije, ovdje također možemo konstrukciju podijeliti na tri sastavnice. Prvi od triju faktora ogleđa se u tome što je, za razliku od perifrastičnih, u neperifrastičnim konstrukcijama nužno da izraz koji sadrži uzročnikovu

³ Primjeri će biti glosirani prema leipziškim pravilima glosiranja.

radnju i njezina posljedica budu izraženi jednim te istim predikatom, kao u primjeru iz turskoga koji slijedi:

(2) turski (WALS: 110)

Ali- Ø Hasan-ı öl-dür-dü.

Ali- SUBJ Hasan-DOBJ umrijeti-CAUS -PST

„Ali je ubio Hasana.“

Masno otisnuti sufiks *dür* označava turski kauzativ (usp. 1996: 224). Drugi činitelj tiče se uzročnikove imenske fraze. Naime, upravo naveden rečenični element mora imati istaknutu sintaktičku funkciju subjekta (Ali), dok imenska fraza u kojoj je izražen trpitelj prouzročene radnje (Hasan) ima manje istaknutu sintaktičku funkciju objekta. Treći se čimbenik podudara s onim iz perifrastičnih konstrukcija, a tiče se uzročnikove radnje. Bez obzira je li izražena pomoću afiksa ili zasebnim glagolom, radnja toga pomoćnoga glagola koji se rabi u svrhu izražavanja kauzativnosti uvijek je općenita (npr. *dati*, *činiti*, *pustiti*).

3) Razrada

3.1) Podjela faktitiva i kauzativa prema jezičnim granama uz primjere

Prije nego što se posvetimo arealnoj distribuciji, trebamo promotriti u koje podskupine možemo razdijeliti perifrastične i neperifrastične konstrukcije, odnosno koji su osnovni razlikovni parametri unutar dviju većih skupina. Perifrastične konstrukcije dijelimo na ulančane (engl. *sequential*) i namjerne (engl. *purposive*). Kod ulančanih, kao što im sam naziv govori, redoslijed iskazanih radnji veoma je striktan; prva na red dolazi uzročna, a nakon nje slijedi posljedična surečenica. Podskupina namjernih perifrastičnih rečenica razlikuje se od ulančanih po tome što u namjernih rečenica prva surečenica izražava radnju koja ima za cilj odnosno namjeru vršenje radnje koja stoji u drugoj surečenici.

S druge strane neperifrastične konstrukcije (v. primjer 2) možemo podijeliti na složeni i morfološki tip. Potonji nastaje tako što određeni morfološki postupci utječu izravno na glagol. Uglavnom je riječ o pridodavanju raznovrsnih afikasa, kao što je vidljivo iz već spomenutog turskog primjera. Složena vrsta, međutim, ne upotrebljava afikse, nego uzročnikovu radnju

izražava odvojenim glagolom. Važno je međutim istaknuti da se u tom slučaju dva glagola moraju naći jedan do drugoga kako ostali rečenični elementi ne bi u značenje iskaza unijeli svoje gramatičko-značenjske osobitosti. Stoga se spomenuta dva glagola ponašaju kao jedan predikat te spadaju u kategoriju koju trenutačno analiziramo. Slijedi primjer iz francuskoga kako bismo razjasnili složene konstrukcije (usp. WALS 111).

(3) francuski (WALS 111)

Je le lui ferai lire .

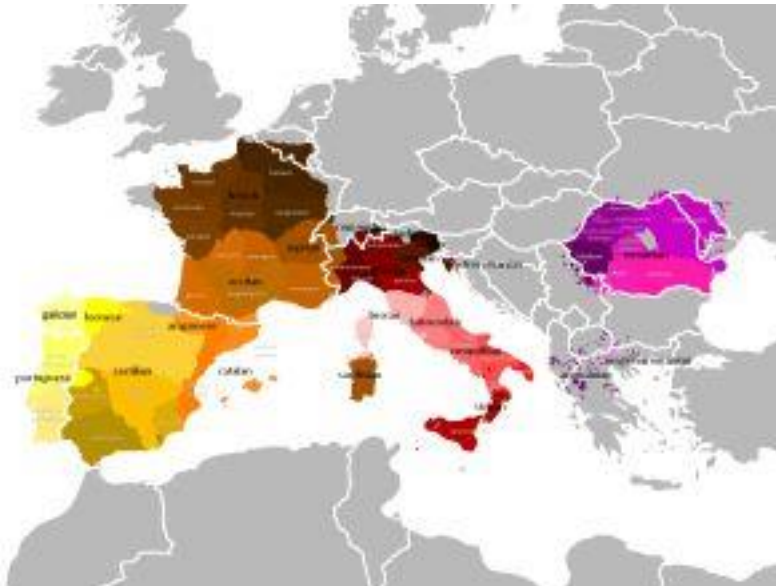
Ja ono.ACC ona.DAT činiti.FUT čitati

„Natjerat ću je/ga da to pročita.“

Prije no što pažljivije promotrimo arealnu distribuciju, važno je reći kako većina svjetskih pa tako i europskih jezika u svom morfosintaktičkom sustavu ima barem jedan od spomenutih tipova konstrukcija, a nerijetko i kombinaciju više njih, primjerice španjolski, koji ima i morfološke i složene neperifrastrične konstrukcije (usp. Aguilar 1977).

3.2) Romanski jezici

Prikaz 1: arealna karta romanskih jezika

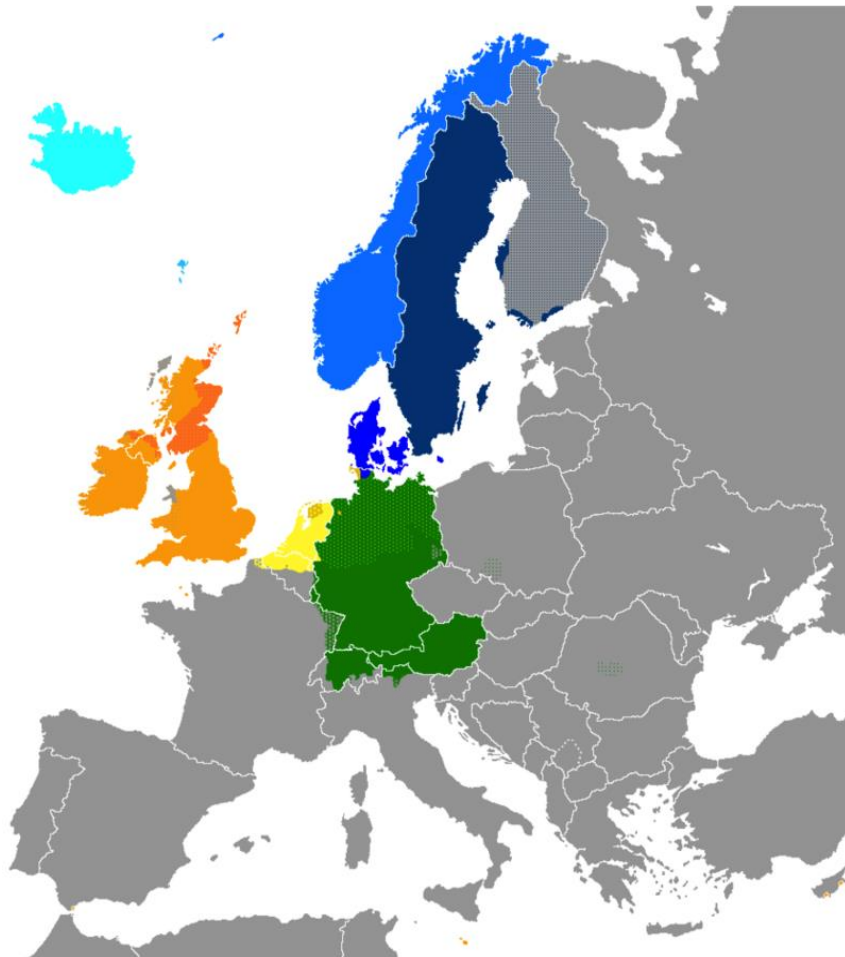


Započnimo najprije s romanskom granom indoeuropskih jezika, koja je veoma plodonosna što se tiče faktitivno-kauzativnih konstrukcija. Kao glavnim jezikom za oprimjerenja u ovoj grani služit ćemo se uglavnom već spomenutim talijanskim te u nešto manjoj mjeri francuskim. Kako

tvrdi profesorica Peša Matracki u svome članku *Proprietà morfosintattiche delle costruzioni causative in italiano e delle costruzioni corrispondenti in croato* među tamošnjim jezikoslovcima ne postoji općeprihvaćena suglasnost o tome u koju „gramatičku nišu“ valja smjestiti spomenute konstrukcije (usp. Peša Matracki 2022: 89). Ipak, svi se talijanski filolozi slažu, što potvrđuju i brojni primjeri, da su u talijanskom kauzativni glagoli *fare* što znači „činiti“ i *lasciare* „pustiti, ostaviti“. Istovjetan ili možemo reći veoma sličan model kao i u talijanskom uviđamo i u francuskom (v. primjer 3). Stoga možemo zaključiti kako je u oba navedena jezika prisutan složeni tip kauzativnosti zato što se izražava dvama odvojenim glagolima koji u rečenici stoje jedan do drugoga (usp. WALs 111).

3.3) Germanski jezici:

Prikaz 2: arealna karta germanskih jezika



Za germanske jezike uzimat ćemo primjere iz engleskoga koji prema WALs-u spada u ulančani, morfološki tip jezika. Kako bi se izrazila takva rečenična konstrukcija u engleskom se upotrebljavaju bazični glagoli poput *let*, *have*, *make* te glagoli u značenjskome polju vizualne i

slušne percepcije poput *feel, hear, notice, observe* i dr. Odmah je na prvi, čak i letimičan pogled, vidljiva značenjska razlika između primjerice glagola *to let* koji ima značenjsku nijansu dozvole ili permisivnosti, dok s druge strane glagol *to make* ima faktitivnu, odnosno učinsku, ili tako reći, prisilnu nijansu.

(4) engleski (Greenbaum/Quirk 2003: 352)

They had me report a message.
Oni imati-PST ja.DAT prenijeti INDEF.ART poruka-SG
„Rekli su mi da prenesem poruku.“

Sličan modus možemo primijetiti i u njemačkom, gdje također nailazimo na ulančanu konstrukciju, a za tvorbu se upotrebljava glagol *lassen*, odnosno „pustiti, dopustiti, ostaviti“ (usp. Helbig/Buscha 2001: 454). Uzročnost, odnosno kauzativnost može se postići glagolom *machen* „činiti, raditi“, što je razvidno iz primjera koji slijedi.

(5) njemački (usp. Helbig/Buscha 2001: 454)

Der Alkohol machte, dass er müde war.
DEF. ART. alkohol činiti.PRET da on umoran biti.PRET
„Alkohol ga je učinio umornim.“

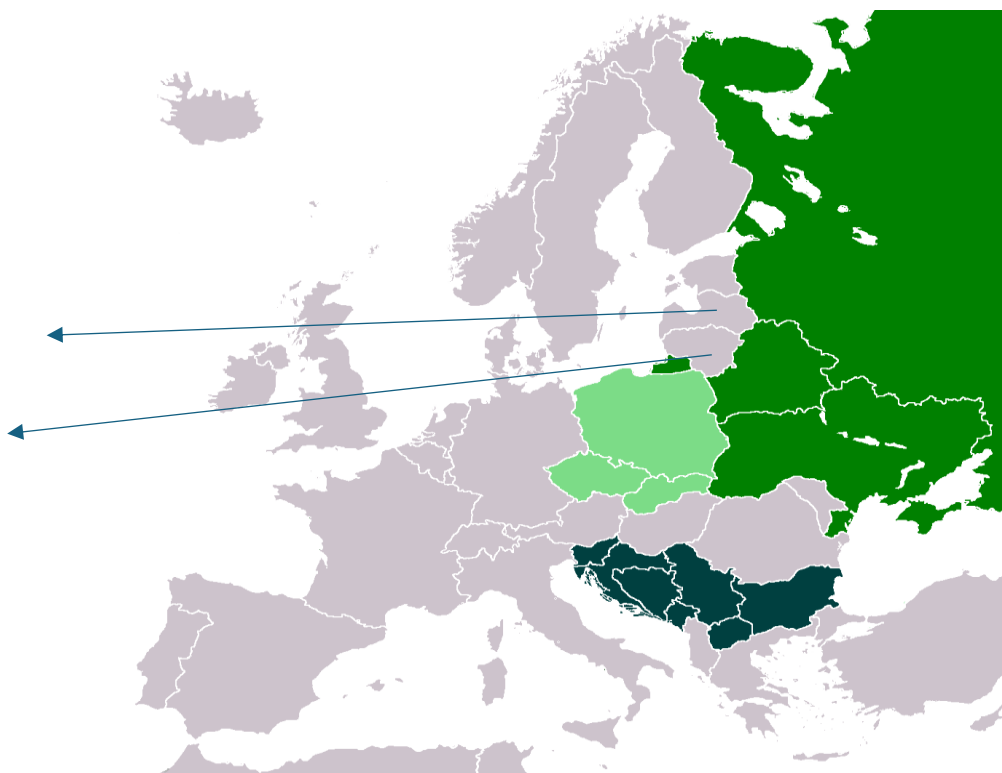
(6) njemački (vlastiti primjer)

Ich lasse mir die Haare schneiden.
Ja.NOM dopustiti-1-SG ja.DAT DEF.ART. kosa šišati-INF
„Ja dopuštam da mi se šiša (da mi šišaju) kosa.“

3.4) Baltoslavenski jezici

Prikaz 3: arealna karta baltoslavenskih jezika⁴

⁴ Strelicama su označene dvije baltičke zemlje u kojima se govore baltijski jezici: sjevernije Latvija, južnije Litva.



Baltoslavensku granu promotrit ćemo kroz prizmu latvijskoga s baltijske strane, dok ćemo se za slavenske jezike ponovno vratiti hrvatskom te njemu pridodati još češki i manjim dijelom i druge slavenske jezike. Hrvatskome ćemo ipak posvetiti nešto više prostora u tekstu iz razloga što se ipak radi o materinskom jeziku većine čitatelja ovoga rada. Kao baltijski jezik u obzir ćemo uzeti latvijski koji, ako pogledamo strukturno, faktitivno-kauzativne konstrukcije ostvaruje morfološki, namjerno (engl. *purposive*) (usp. WALS 110, 111). Prije pojavne analize u latvijskome napomenimo još jedan zanimljiv detalj. U netom navedenu jeziku, naime, postoji i posebna skupina glagola koje nazivamo antikauzativnima. To su glagoli kod kojih se radnja događa protivno čovjekovoj volji ili njegovim radnjama (usp. Kalinača/Lokmane 2021: 278). Nadalje, kao primjer morfološke tvorbe kauzativnosti u latvijskome uzet ćemo glagol *potonuti*, odnosno *grin-t/grem-(d)-ē-t* („potonuti“ / „uzrokovati potonuće“) (usp. ibid. 48). Dakle, razvidno je da je za kauzativnost u latvijskome ključna uporaba sufiksa *de*, a prisutan je i prijevoj u korijenu.

Kada je riječ o hrvatskome jeziku, on prave faktitivne konstrukcije zapravo i nema ili barem ne u onom obliku u kojem bismo ih možda na prvi pogled mogli zamisliti. Tomu u prilog govori i činjenica da ih nije uvijek sasvim jednostavno prevesti na hrvatski. Ponekad se, iako u vrlo arhaičnim i počesto rogozobnim formama, upotrebljava glagol *činiti* ili *dati*.

(7) hrvatski (Biblija, Postanak 2,9)

Tada, Jahve, Bog učini te iz zemlje nikoše svakovrsna stabla.

I dade Gospodin Bog te nikne iz zemlje svakojako drveće.

Također, nije nevažno spomenuti kako u lokalnim govorima, poglavito na južnom Jadranu po uzoru na tvorbu u talijanskom, nailazimo na oblike kao što su *čini me radit*, što odgovara talijanskoj tvorbi *fare*+infinitiv. Podsjetimo još jednom i na činjenicu da u našem jeziku postoje radnje koje je nemoguće izraziti ne koristeći se pritom perifrazom (v. gore). Kada govorimo pak o češkom jeziku (zapadnoslavenski), u njemu se kauzativnost u prvome redu izražava pomoću glagola *dávat* „dati“ i *nechávat* „ostaviti, pustiti“. Kako u svom članku pod naslovom *Causativity in Czech: The Verbs dá(va)t and nechá(va)t* tvrdi poznati američki slavist Gary H. Toops, bez obzira na to što u češkom postoje ova dva spomenuta glagola za izražavanje kauzativnosti, njihova se značenjska različitost ne može sasvim jasno rastumačiti kao što je slučaj primjerice u ranije spomenutom engleskom gdje je to lako uočljivo (usp. Toops 1992: 40). Tomu je tako, nastavlja autor, zbog određenih sintaktičko-semantičkih ograničenja u češkom jeziku. Naime, općenito govoreći, slavenski se jezici prema vrsti kauzativnosti mogu podijeliti u tri skupine, od kojih u prvu pripadaju oni jezici u kojima općeizvedeni slavenski oblik glagola **dati* ima samo dopusno značenje, na primjer bugarski, potom nailazimo na drugu skupinu slavenskih jezika, kao što je ruski, u kojem također prevladava permissivno značenje, međutim značenjski doseg kauzativnosti moguće je proširiti na glagole slična karaktera poput ruskoga *otdavati*⁵ ili poljskoga *dawać*. U treću skupinu pak spadaju jezici u kojima je razlikovnost između dopusne i faktitivne funkcije glagola *dati* i *pustiti* nejasna, kao što su hrvatski ili češki.

(8) češki (usp. Toops 1992: 44)

Dal jsem se oštříhat. ~Nechal⁶ jsem se oštříhat
dati. PART.PST biti-1SG REFL.PRON ošišati.INF.
„Dao sam da me ošišaju/da me se ošiša.“

⁵ U ruskome se kauzativ pravilno tvori pomoću glagola *zastavit'*/*zastavljat'*.

⁶ Pustiti, ostaviti.

3.5) Novogrčki

Novogrčki, koji kao što znamo čini zasebnu granu indoeuropskih jezika, kod izražavanja namjere oslanja se na konjunktivnu česticu koja glasi *-na*, kao što možemo vidjeti na primjeru koji slijedi. Radi lakšeg snalaženja među rečeničnim elementima primjer iz novogrčkoga bit će transliteriran na latinicu.

9) novogrčki (Joseph/Philippaki Warburton 1987: 171)

Ékan-a ton Jáni na fji-i

Učiniti-1SG.ACT.AOR DEF.ART. Ivan.ACC KONJ. ostaviti-3SG

„Natjerao sam Ivana da ode.“

3.6) Baskijski

Ovaj po mnogo čemu specifičan jezik zanimljiv je za analizu zato što je izoliran, to jest nema poznatih sebi srodnih jezika. Govori se u Pirinejima u sjevernoj Španjolskoj te jugozapadnoj Francuskoj. Za našu temu važno je spomenuti kako se radi o jeziku s apsolutivno-ergativnim padežnim sustavom⁷ jer se upravo pomoću padežnih nastavaka ili markera za dativ, alativ i slične padeže ostvaruje namjera ili cilj unutar glagolske konstrukcije. Stoga, za baskijski tipološki možemo ustvrditi da je riječ o morfološko-namjernom tipu faktitivno-kauzativne forme kao što se može vidjeti kroz primjer koji slijedi.

(10) baskijski (Saltarelli et al. 1988: 221)

*Mikel -ek Jon Edurne-ri liburu-a eros -te-ra behar-
tu z-u-en.*⁸

„Mikel je natjerao Jona da kupi knjigu za Edurne.“

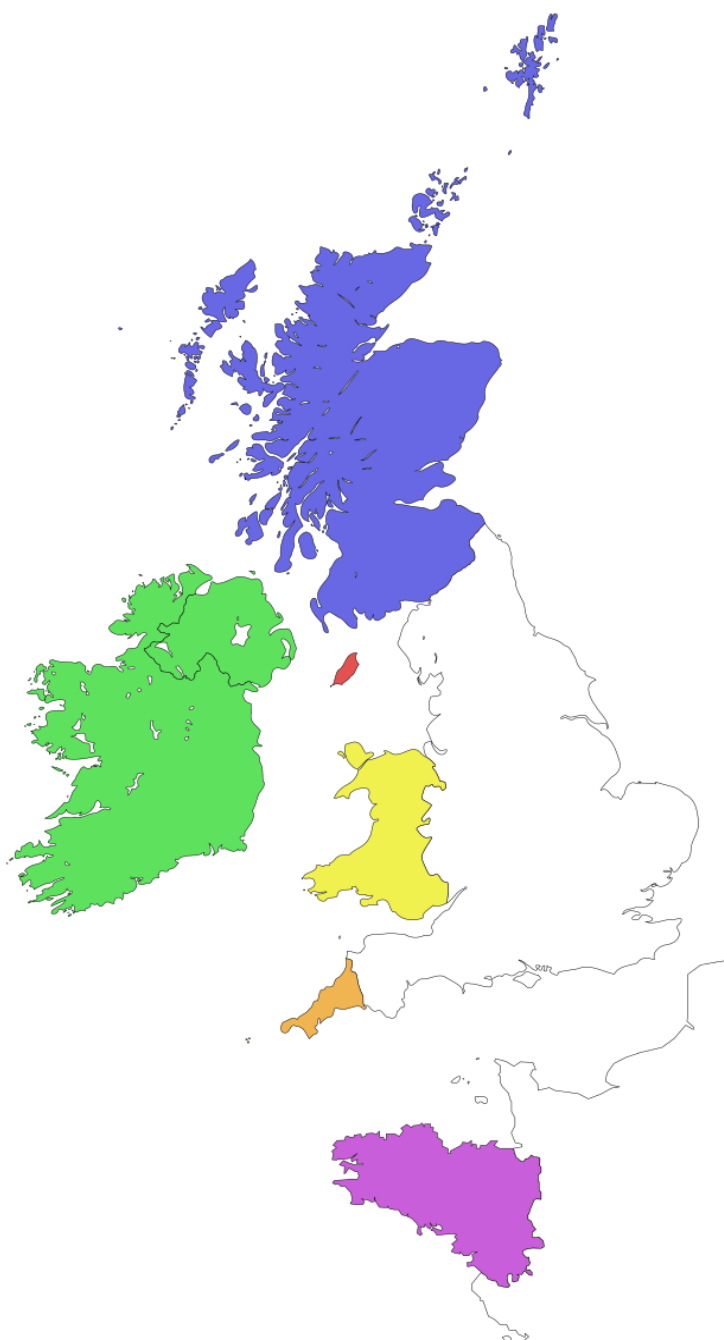
3.7) Keltski jezici

Prikaz 4: arealna karta keltskih jezika

⁷ Padežni sustav kod kojega su dva padeža ključna: ergativ, padež u kojem se nalazi subjekt prijelaznoga glagola, i apsolutiv, padež u kojemu stoji subjekt neprijelaznog glagola kao i izravni objekt (usp. Hrvatska enciklopedija, https://www.enciklopedija.hr/clam_nnak/ergativ).

⁸ Zbog duljine primjera raščlanit ćemo ga ovdje.

Mikel-ek-ERG, Jon(ABS), Edurne-ri-DAT, liburu- knjiga-SG, a-ACC, eros-kupiti, te-NMLZ, ra-ALL, behar-napraviti, tu-PFV, z-3SG, u-ERG, en- AUX-PST.



Premda se u indoeuropeistici za potrebe rekonstrukcije prajezika često koristi staroirski, ovdje ćemo za opimjerenja upotrijebiti njegova suvremenog potomka, novoirski. Spomenuti jezik spada u skupinu namjerno-perifrastričnih jezika (WALS 110). Konkretnije, tvorba kauzativa u novoirskom ostvaruje se po uzoru na geografski blizak engleski, glagolom *déan* „činiti“ i glagolskom imenicom s obzirom na to da, za razliku od engleskoga, nema infinitiv. Pokatkad se ispred glagolske imenice nađe prijedlog *ag* u značenju „pri“ ili pak *do* što znači „za“. Faktitivi nemaju poseban način tvorbe, nego se za izražavanje faktitiva koriste posebni glagoli izvedeni iz glagolskih imenica ili kauzativ.

(11) irski (Matasović)

rinne mé an cailín (ag)⁹ canadh.

činiti.pret. ja član djevojka pri pjevati.glag.imenica

„Natjerao sam djevojku da pjeva.“

3.8) Albanski

Najprije valja reći kako standardni¹⁰ albanski poznaje petopadežni deklinacijski sustav koji za razliku od primjerice hrvatskoga ima ablativ, padež isključivanja i odvajanja, ali nema vokativ. Ovaj kratak osvrt na sklonidbeni sustav u albanskome trebao nam je zato što su faktitivno-kauzativni čimbenici izraženi upravo putem padeža, kao i u velikom broju drugih jezika. Tako se primjerice vršitelj ili trpitelj prouzročene radnje izražava akuzativom, koristeći se pritom modelom prisutnim i u već spomenutim romanskim jezicima *fare*¹¹+acc. (usp. Manzini/Savoia 2015: 346).

(12)albanski (Hubbard/Prifti 1982: 103)

*Po kjo s' duhet të na bëjë ne të mbylim gojën edhe kur s'është për të mbyllur.*¹²

„Ali ovo nas ne bi smjelo natjerati da šutimo čak i onda kad ne bismo trebali.“

3.9) Ugrofinjski jezici

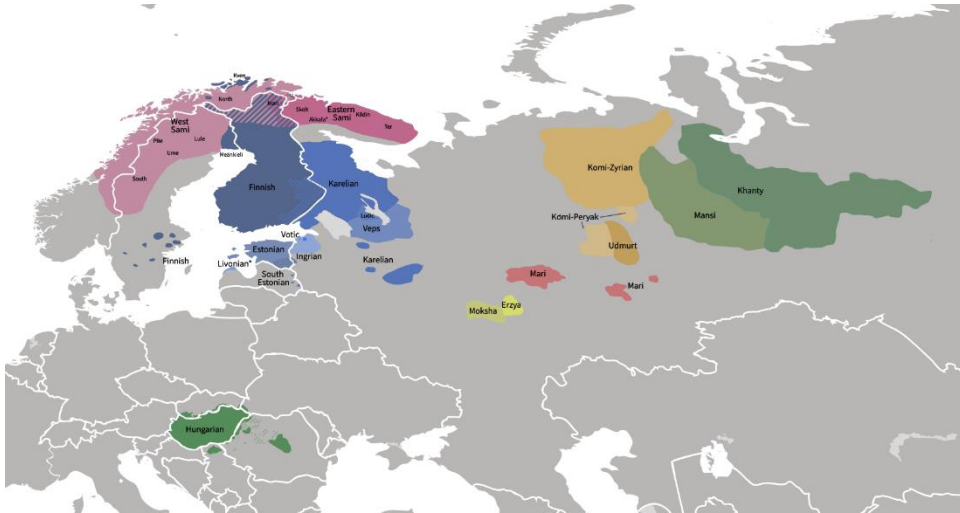
Prikaz 5: arealna karta uralskih jezika pod koje spada i ugrofinska grana

⁹ Ponekad se *ag* može izostaviti te je zato stavljen u zagradu.

¹⁰ Kada se raspravlja o albanskome važno je napomenuti da se govori o standardu s obzirom na jak utjecaj dijalekata, na sjeveru gegijski, a jugu toskijski.

¹¹ I ostali faktitivno-kauzativni glagoli također.

¹² S obzirom na to da je rečenica veoma duga, ovdje ćemo je segmentirati te napisati značenja svih elemenata. Po- Ali, kjo- ovo, s'duhet- NEG. morati, të-od, na- mi-ACC, bëjë- napraviti-3SG, mbylim- zatvaranje, gojën- usta.ACC, edhe kur- čak kad, s'është- NEG.bit- 3-SG bit-COND, për të mbyllur- zatvoriti-PST.



Raspravu o ugrofinskim jezicima započnimo tvrdnjom da pripadaju uralskoj jezičnoj porodici što ih odmah na prvi pogled izdvaja iz velikog dijela ostatka Starog kontinenta gdje umnogome prevladavaju indoeuropski jezici. Tri jezika ugrofinske grane s najvećim brojem govornika u Europi jesu mađarski, finski i estonski.

U ovom radu kao predstavnikom spomenute grane uralske jezične porodice bavit ćemo se mađarskim. S obzirom na vrstu morfosintaktičke pojavnosti koju analiziramo u ovom radu netom spomenuti jezik možemo svrstati među jezike u kojima se ona ostvaruje morfološki putem sufikasa. S obzirom na to da je mađarski aglutinativni jezik, kauzativnost se izražava nekolicinom sufikasa, a to su *at/et* ili *tat/tet*. Uvjeti pojavljivanja pojedinog sufiksa su sljedeći: većina jednosložnih glagola tvori kauzativ pomoću *-at* ili *-et*, dok ga ostali tvore s *-tat* ili *-tet*. Konkretno govoreći, glagol *ir* „pisati“ glasi *ir-at* „natjerati koga da piše“, dok se drugi sufiksadni par javlja primjerice kod glagola *olvas* „čitati“, *olvas-tat* „natjerati koga da čita“. Kada se pogleda morfosintaktička razina, subjekt prijelaznih glagola je u instrumentalu, a što se objekta tiče, on ostaje u akuzativu. S druge strane, neprijelazni glagol ima inkorporirani subjekt osnovna oblika u svom objektu (v. 10b, usp. Kenesei et al. 1998.).

13a) mađarski (usp. Kenesei et al. 1998: 360)

Anna könyv- et olvas -tat Péter-rel.

Anna knjiga-ACC čitati-CAUS Péter-INST

„Ana tjera Petra da čita knjigu.“

b) (ibid.)

Anna ül-tet-i Péter-t.

Anna sjesti-CAUS-3SG Péter-ACC

„Ana posjeda Petra.“

3.10) Turski jezik

Sada ćemo se malo detaljnije vratiti turkijskim jezicima, točnije turskome, kojega smo spominjali i na početku rada kako bismo uočili neke od osobitosti neperifrastičnih kauzativnih oblika. Spomenimo usput i činjenicu da se u Europi govore i drugi turkijski jezici poput tatarskoga, gagauskoga i karaimskoga. Faktitivni i kauzativni lik, kao što smo već mogli zaključiti, veoma su slični te se zato u turskome tvore pomoću istih sufikasa, a koji ćemo od njih upotrijebiti zavisi o valenciji glagola, odnosno njihovoj sposobnosti da uza se vežu različite padežne dopune. Uzmimo za primjer glagol *živjeti* koji u turskome glasi *yaşa+mak*, dok dodavanjem afiksa *t* dobivamo faktitivni glagol *yaşa+tt+mak* „oživjeti koga“, odnosno *učiniti da tko živi*. Glagol *živjeti* zahtijeva akuzativnu dopunu, a njegov faktitivni parnjak traži dopunu u dativu. Osnovni oblici faktitivno-kauzativnih sufiksa u turskom jesu *dir*, *tir* ako glagolska osnova završava suglasnikom te *ir* ako završava fonemima: *ç*, *ğ*, *t*, *y* i te *ş*. Nadalje, sufiksi *er* i *ar* dolaze kod osnova na *k*, *t* i *p* i napose *it* kad su dočetni suglasnici osnove *k* i *z*. Osnove koje završavaju na vokal ili sonante *l* i *r* imaju sufiks *t* (usp. Čaušević 1996: 225–226).¹³

(14) turski (vlastiti primjer)

Arnavutköy Belediye-si öğretmen-ler-e unutulmaz an-lar yaşa-t-ti

Arnavutköy općina-3-SG.POS. učitelj-PL-DAT nezaboravan trenutak-PL živjeti-CAUS-DEF.PST

„Općina Arnavutkoy pružila je učiteljima nezaboravne trenutke.“

¹³ Napomenimo kako u mađarskom i turskom susrećemo vokalsku harmoniju. Naime, riječ je o pojavnosti koja u tim jezicima može utjecati na fonološku distribuciju unutar riječi pa tako i na kauzativne sufikse. Vokalska harmonija je dakle jezična pojava pri kojoj se određeni gramatički morfemi kao što su množinski, kauzativni i dr. mijenjaju s obzirom na fonološku okolinu u kojoj se pojavljuju (usp. Hrvatska enciklopedija, <https://www.enciklopedija.hr/clanak/24440>). Iz spomenutog razloga u navedenim jezicima postoje parovi kauzativnih sufiksa.

Napomenimo kako u popisu glosa nismo naveli glose iz irskog primjera s obzirom na to da su napisane na hrvatskome.

4) Generalizacija izvedena iz analize

Nakon što smo predstavili i oprimjerali sve europske jezične porodice i njihove grane, red je da sada na temelju toga iznesemo općenite zaključke o tome koje su njihove zajedničke jezične značajke. Naš se jezični uzorak sastoji od otprilike dvadeset jezika čija smo obilježja barem spomenuli, ako ih nismo detaljno analizirali putem glosiranih rečenica. Tako na primjer jedna od prvih tipoloških ili općejezičnih činjenica koju možemo ponovno istaknuti jest to da gotovo svi jezici svijeta poznaju neku od vrsta kauzativnosti koju smo prethodno razradili. Nadalje, možemo primjerice reći da se morfološki tip tvorbe uglavnom javlja u neindoeuropskim jezicima poput mađarskoga, turskoga ili baskijskoga. U jezicima takva tipa do izražaja dolaze kauzativni sufixi kao što je slučaj kod mađarskog i turskog, dok s druge baskijski u tu svrhu upotrebljava padeže kao što su dativ ili alativ (v. primjere 2, 10 i 13a, b). Kada već spominjemo padeže, pripomenimo i detalj da su kod jezika s nominativno-akuzativnim padežnim sustavima kauzativi uglavnom okruženi dativom te upravo akuzativom, a jezici u kojima su padežni sustavi nešto širi i bogatiji, poput već spomenutih mađarskog i baskijskog, oni u takve konstrukcije uključuju i druge padeže s nešto specifičnijim značenjskim ulogama. Kada već spominjemo elemente koji utječu na tvorbu kauzativa u mađarskom, osim padeža, tu je i ranije spomenuta vokalska harmonija, koja igra ulogu i u mnogim drugim uralskim i turkijskim jezicima (v. fusnotu 13).

Što se pak značenjskog aspekta kauzativnih glagola tiče, možemo ustvrditi da kada se spomenuta pojavnost ne ostvaruje morfološkim putem, već konstrukcijom koja u sebi sadrži više glagola, kao što su primjerice romanski ili germanski jezici, onda su ti glagoli najčešće *dati*, *pustiti* ili *činiti*. Interesantno je također primijetiti kako su neki arealni čimbenici također utjecali na tvorbu u pojedinim jezicima pa tako možemo pretpostaviti kako je na tvorbu u latvijskome ugrofinska grana imala utjecaj zbog geografske blizine Estonije. Isto tako, nije neutemeljeno predmijevati kako je u albanskom tvorba *činiti*+infinitiv po uzoru na talijanski nastala upravo zbog vrlo čvrstih veza tih dvaju jezika i njihovih govornika. Slična je situacija i s irskim koji zbog arealne bliskosti s engleskim tvori kauzative na sličan način, uz jednu minimalnu razliku, a to je da nema infinitiva, nego umjesto njih rabi glagolske imenice. Možemo također ustvrditi da su romanski jezici po pitanju kauzativa najviše utjecali na druge, obližnje grane kao na primjer na albanski ili pak dijalektalno u hrvatskom primorju i Dalmaciji.

U slavenskim je pak jezicima distribucija kauzativa poprilično raznolika, primjerice u južnoslavenskoj grani najčešće ga susrećemo rubno u vrlo arhaičnim jezičnim izrazima, dok je u ruskom ili češkom mnogo zastupljeniji i tipičniji za svakodnevni govor. Spomenimo sada još jedan čimbenik koji nam je donekle otežao obradu i iznošenje relevantnih tipoloških podataka za sve obrađene jezike. Naime, takozvani manji jezici, to jest oni s manjim brojem govornika poput irskoga, nisu toliko detaljno obrađeni pa čak ni u najznačajnijim deskriptivnim gramatikama tih jezika. Stoga se počesto događa da kauzativnost u takvim slučajevima uopće nije sustavno obrađena. U tim situacijama posezali smo za stručnom pomoći mentora ovoga rada.

Sada valja istaknuti problem s kojim se susreću izvorni govornici hrvatskoga kada je u pitanju kauzativ. Naime, s obzirom na to da je njegova uporaba u hrvatskome veoma ograničena, pojavljuje se problem vjernoga prenošenja, to jest prevođenja takvih jezičnih struktura na hrvatski, o čemu su napisani mnogi znanstveni članci pa čak i knjige, poglavito u odnosu na jezike u kojima je navedena jezična pojavnost često korištena kao što su primjerice romanski (za talijansko-hrvatske odnose po pitanju kauzativnost v. I. Peša Matracki *O uzročnosti Semantika i sintaksa uzročnih veza u talijanskom i hrvatskom jeziku*, 2023.).

5) Zaključak

Nakon analize svih grana i porodica europskih jezika kada su u pitanju faktitivno-kauzativne konstrukcije kod glagola, možemo još jednom ponoviti kako u suštini ne postoji gotovo nijedan europski jezik koji barem djelomice ne poznaje kategoriju kauzativnosti. S obzirom na činjenicu da kod ovakve vrste tipoloških radova nije uvijek sasvim jednostavno doći do egzaktnih podataka o tome kako se ostvaruje ova jezična karakteristika u pojedinim jezicima, morali smo se odlučiti za rad na temelju reprezentativnog uzorka. Stoga smo za svaku granu iskoristili oprimjerenja iz najmanje jednog jezika jer smatramo važnim da sve budu obrađene ovim radom. Uvodno smo objasnili ključne pojmove poput faktitiva i kauzativa te definirali njihove vrste; perifrastičnu i neperifrastičnu, rečenične elemente koji čine njihovu okosnicu kao i njihove podvrste te smo zatim shodno tomu podijelili i pojedine jezike. Tako, perifrastične konstrukcije dijelimo na ulančani i namjerni tip te kombinaciju obaju tipova. Neperifrastične pak dijelimo na morfološki i složeni tip. Kao doprinos arealnoj analizi i distribuciji na početku ulomaka u kojima analiziramo višejezične grane umetnuli smo arealne zemljovide. Potom smo izradili tablicu s popisom svih glosa koje smo koristili u primjerima na stranom jeziku s

pripadajućim značenjima. Za sam kraj analize pokušali smo dati uvid u to koje skupine jezika imaju nešto zajedničko pri izražavanju kauzativnosti te zašto je tomu tako. Na koncu, valja napomenuti kako ovaj rad ni izbliza ne obuhvaća jezične osobitosti svih europskih jezika iz razloga koje smo ranije naveli, već ima za cilj dati općenitu sliku toga što kauzativnost zapravo jest te na koji se način odražava u svim jezičnim porodicama i granama Europe kroz pojedine primjere. Stoga, možemo ustvrditi kako je ovaj rad otvorio put daljnjim, detaljnijim istraživanjima ove nadasve zanimljive teme.

6) Sažeci i ključne riječi na hrvatskom i engleskom jeziku

6.1) Sažetak i ključne riječi na hrvatskom jeziku

Cilj ovoga diplomskoga rada bila je tipološka i arealna analiza faktitivno-kauzativnih glagolskih konstrukcija u europskim jezicima. Uvodno smo definirali osnovne pojmove te napravili podjelu faktitivno-kauzativnih konstrukcija u svrhu lakšeg razumijevanja teme. Zatim smo putem razdiobe Europe na jezične porodice i grane postigli veću preglednost rada. Svaka rečenica na stranome jeziku koja je poslužila kao oprimjerenje glosirana je prema leipziškim pravilima glosiranja. Kod nekih jezika za koje smo procijenili da su primjeri u vidu samostalnih glagola dovoljni za objašnjenje nismo davali čitave rečenice kao primjere. U idućem smo poglavlju iznijeli neke općenite poveznice između različitih porodica kako bismo time istaknuli njihovu međusobnu povezanost pri izražavanju spomenutih konstrukcija. Važno je reći kako će se na kraju rada, iza bibliografije nalaziti i popis glosa s pripadajućim značenjima.

Ključne riječi: Europa, faktitiv, kauzativ, glagol, neperifrastična konstrukcija, perifrastična konstrukcija, ulančani tip, namjerni tip, morfološki tip, složeni tip

6.2) Summary and keywords in English

The goal of this thesis was an areal and typological analysis of various types of the verbal causative constructions in European languages. To introduce the topic, we've defined the basic concepts to understand better the subject that we are dealing with. Then we've divided Europe in language families and their respective branches to gain more transparency of the thesis itself. Every sentence in a language other than Croatian that we've taken as an example has been accompanied by glossing that follows the Leipzig Glossing Rules. In some cases where we've estimated that the whole sentence is not necessary as an example, we've opted for a single verb. In the following paragraph, we've emphasized some of the general typological links that connect different language families to demonstrate that connection when expressing the type of language constructions that are the subject of the present thesis. It is important to mention that at the end of the work, after the bibliography, there will be a list of glosses with their respective meanings.

Keywords: Europe, causative, verb, nonperiphrastic constructions, periphrastic constructions, sequential type, purposive type, morphological type, compound type

7) Bibliografija i ostali izvori

Aguilar, Cano, Rafael (1977.) *Las construcciones causativas en español*, Madrid: Aguirre.

Biblija (2000.) Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Crystal, David (1988.) *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike* [prev. Ivan Klajn i Boris Hlebec], Beograd: Nolit.

Čaušević, Ekrem (1996.) *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Greenbaum, Sidney; Quirk, Randolph (2003.) *A Student's Grammar of the English Language*, Harlow: Longman.

Helbig, Gerhard; Buscha, Joachim (2003.) *Deutsche Grammatik: ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, Berlin: Langenscheidt.

Hrvatska enciklopedija, čl. *Harmonija* (<https://www.enciklopedija.hr/clanak/24440>), posljednji pristup: 3.5.2024.

Joseph, D. Brian; Philippaki-Warbuton, Irene (1987.) *Modern Greek*, London/ New York: Croom Helm.

Kalnača, Andra; Lokmane, Ilze (2021.) *Latvian grammar*, Riga: University of Latvia Press.

Kenesei, István et al. (1998.) *Hungarian*, London/New York: Routledge.

Manzini, Rita, M; Savoia, M. Leonardo (2015.) Causatives and 'inverse' agreement in Ginestra (Arbëresh), u: *Edhe 100! Studime Në nderim të Prof. Francesco Altimarit me rastin e 60-vjetorit të lindjes/ Studi in onore del Prof. Francesco Altimari in occasione del 60° compleanno*, 345-364.

Newmark, Leonard et al. (1982.) *Standard Albanian: A Reference Grammar for Students*, Stanford, California: Stanford University Press.

Peša Matracki, Ivica (2022.) Proprietà morfosintattiche delle costruzioni causative in italiano e delle costruzioni corrispondenti in croato, u: *Studia romanica et anglica zagradiensia*, LXVII, 89-106.

Peša Matracki, Ivica (2023.) *O uzročnosti Semantika i sintaksa uzročnih veza u talijanskom i hrvatskom jeziku*, Zagreb: FF press.

Saltarelli, Mario et al. (1988.) *Basque*, London: Croom Helm.

Silić, Josip; Pranjković, Ivo (2005.) *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb: Školska knjiga.

The World Atlas of Language Structures-WALS (<https://wals.info/>), poglavlja 110,111 (posljednji pristup 25.6.2024.).

Toops, H. Gary (1992.) Causativity in Czech: The Verbs dá(va)t and nech(áv)at, u: *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes*, XXXIV, 39-56.

Izvori za zemljovide:

Prikaz 1: karta romanskih jezika, (<https://www.kgz.hr/hr/dogadjanja/romanski-jezici/52881>, posljednji pristup: 27.6.2024.).

Prikaz 2: karta germanskih jezika, (https://hr.wikipedia.org/wiki/Germanski_jezici, posljednji pristup: 27.6.2024.).

Prikaz 3: karta slavenskih jezika, (https://hr.wikipedia.org/wiki/Slavenski_jezici, posljednji pristup: 27.6.2024.).

Prikaz 4: karta keltskih jezika, (https://bs.wikipedia.org/wiki/Keltski_jezici, posljednji pristup: 27.6.2024.).

Prikaz 5: karta uralskih jezika, (https://en.wikipedia.org/wiki/Finno-Ugric_languages, posljednji pristup: 27.6.2024.).

8) Popis glosa:

Glosa	Značenje glose
DEF. ART	određeni član
DAT	dativ
INF	infinitiv
SUBJ	subjekt
DOBJ	izravni objekt
SG	jednina
PL	množina
CAUS	kauzativ
PST	prošlo vrijeme
ACC	akuzativ
FUT	futur
INDEF. ART	neodređeni član
PRET	preterit
REFL.PRON	povratna zamjenica
PART	particip
ACT	aktiv
AOR	aorist
KONJ	konjunktiv
ERG	ergativ
ABS	apsolutiv
ALL	alativ
AUX	pomoćni glagol
NMLZ	nominalizator
PFV	perfektiv(nost)
NEG	negacija
COND	kondicional
INST	instrumental
POS	posvojnost

9) Zahvale

Ponajviše sam zahvalan svojoj obitelji koja me podržavala i poticala čak i onda kad ni sam nisam vjerovao u sebe. Ovaj je diplomski rad posvećen njima koji nikada nisu posustali. Također, izuzetno sam zahvalan svojim bakama i djedovima koji su mi od malena ukazivali na važnost znanja i na to da nikada ne smijem prestati učiti i usavršavati svoje vještine. Siguran sam da me sada gledaju odozgo s mekih oblaka i raduju se.

Nadalje, velika hvala mome mentoru, profesoru Ranku Matasoviću na iznimno temeljitu čitanju i ispravicima te na svesrdnoj pomoći korisnim savjetima kao i pri pronalasku teže dostupne literature. Zahvaljujem se od srca i profesoru Jurici Polančecu koji mi je pomagao da odaberem ovu izuzetno zanimljivu temu.

Zahvaljujem se i svojim prijateljima u studentskom domu na Savi, cimerima Fabijanu i Ivanu koji su me naučili mnoge životne lekcije kao i prijateljicama Ani, Mirni, Lari i Marijani koje su uvijek bile spremne za pomoć i druženje.

Hvala i svim asistentima, vozačima, fizioterapeutima te medicinskim sestrama i tehničarima bez kojih bi moja opstojnost u Zagrebu bila nemoguća.

Dakako, ne smijem nipošto izostaviti zahvalu svim učiteljima i nastavnicima u osnovnoj i srednjoj školi koji su me, podučavajući me svakojakim stvarima, ponajprije naučili kako biti učenik i pritom biti bolji čovjek.

Napose, neizmjereno sam zahvalan cijelom stručnom timu Dnevnog centra za rehabilitaciju Veruda koji su me godinama vjerno pratili kroz život i obrazovanje.